

Sámi parlamentáralaš ráđi dálkkádatpolitihkalaš strategiija

Dohkkehuvvon Sámi parlamentáralaš ráđis 14.04.2010

Sámi parlamentáralaš ráđdi rámda ON:a Olmmošvuoigatvuodaráđi go mearrádusástis ja doaimmastit¹ deattuha oktavuoda gaskkal dálkkádatrievdamiid ja máilmmiviidosas olmmošvuoigatvuodaid, ja go dat nu čielgasit orru vuhtiiváldimin álgoálbmogiid hearkkes dili dálkkádatrievdamiid oktavuodas. SPR oaidná ahte doaibmajut dálkkádatrievdamiid oktavuodas váikkuhit mángga iešgudet vuogi mielde álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuodaide, ja danin ferte álgoálbmogiid jietna gullot čielgasit maiddái máilmmiviidosas dálkkádatrievdanšiehtadallamiid oktavuodas.

SPR oaidná dálkkádatrievdama stuorit oktavuodas: joatkašuvvi birasnoađuheapmi ja maid lassánan ávkástallan luondduriggodagain dagaha váddáseabbon doaibmat dávgasit ja heivehit sámi ealáhusaid ja ealáhusámiid /birgenlágiid rievdan dálkkádatdiliide. SPR čuočuha ahte deataleamos vuohki sámi servodahkii heivehit iežas nuppástuvvan dálkkádahkii lea unnidit daguid hávváiduhittit ja seammás lasihit Sámi olbmuid, ealliid ja luonddu suvdinnávcca seailuheami.

Globála hástalussan lea dat, ahte dálkkádatrievdan sáhtá čovdojuvvot dušše ovttasbarggu bokte ja válddedettiin atnui buoremus dieđut mat gávdnojit – sámi árbevirolaš máhttu lea danin dán hástalus čovdima deatalaš oassi.

Sámegiella ja dan sisttisoallan klassifiserenvuogádat fievrreda sápmelaškultuvrra ja dan árbevieruid buolvvas buolvii. Dálkkádatrievdama ráhkkananplánas ja vuogáiduvvama resurssaid várremis galgá váldojuvvot vuhtii sámegiela sajádat ja dorvvastuvvot sámegielaid seailun. Sámegiela ja dan ealáhusaide laktáseaddji dieđu seailun gáibida, ahte sámeealáhusat seilot eallinfámolažžan.

Sámedikkiit galget bastit oassálastit dásseárvosaččat dálkkádatrievdama mearrádusdahkanproseassaide nášuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš dásis. Sámedikkiide galgá addot stuorat mearridanváldi iežaset guovllus hálddašeapmái ja stivremii, daningo dat addá buoremus vejolašvuodaid vuogáiduvvat dálkkádatrievdamii sámi kultuvrra vuolggasajiid dáfus.

SPR oaidná, ahte Suoma ja Ruota stáhtat galgaba ratifiseret ILO 169 -soahpamuša² ja stáhtat galget váldit ON:a julggaštusa eamiálbmogiid vuoigatvuodain nášuvnnalaš lágaid oassin. Stáhtat galget dorvvastit sámiiid olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvama maid dálkkádatrievdamis. SPR gáibida, ahte davvirikkalaš sámesoahpamuš³ ratifiserejuvvo johtilit áššedovdijoavkku buktin evttohusa mielde. Soahpamuš dagašii vejolažžan sámi kultuvrra ovddideami golmma stáhta guovllus sámi kultuvrra vuolggachuoggáin. Dát dagašii dálkkádatrievdamii vuogáiduvvama álkibun ja dorvvastivččii sápmelaččaid olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvama.

SPR gáibida, ahte Meksikos juovlamánus 2010 Ovttastuvvan Nášuvnnaid (ON) dálkkádatrievdama rápmaoktasašsoahpamuša čuovvovaš oassebeallečoahkkimis⁴, COP16-dálkkádatráđđádallamiin galgá sohppojuvvot lágalaččat čadni bázahusgeahpádusain ja soahpamuša rihkkuma sánkšuvdnaortnegis. SPR

¹ Resolution 7/28, 28 March 2008, Resolution 10/4, and Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights (A/HRC/10/61). Resolution 10/4, para 7 and 8 explicitly mention indigenous peoples among the most vulnerable groups who will feel the most acute affects of climate change:

” Recognizing that will these implications affect individuals and communities around the world, the effects of climate change will be felt most acutely by those segments of the population who are already in vulnerable situations owing to factors such as geography, poverty, gender, age, indigenous or minority status and disability,”

² C169 The Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (International Labour Organisation ILO)

³ Nordisk samekonvensjon. Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe. 2005.

⁴ United Nation’s Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), 1994.

gáibida, ahte eatnanspáppa gaskaliekkasvuohtadilli ii oaččo loktanit badjel 1,5 celsiusceahki. Dán stuorát liekkasvuođadili loktaneapmi livččii buktit váikkuhusaid, maid lea veadjemeahtun ávaštit ja mat jáhku mielde uhkidivčče árktalaš eamiálbmogiid kultuvrra eallinvejolašvuođaid árktalaš guovlluin. Stáhtat, mat eai deavdde bázahusgáibádusaid, galggašedje máksit mearkkašahtti sáhkuid jahkásaččat. Sáhkuid geavahivčče ovddidanriikkaid bázahuskeahkes energiijabuvttadanhámiid ovddideapmái. Soahpamuša ollašuvvama várás ferte vuodđuduvvot riikkaidgaskasaš orgána ON:a vuollásažžan. Dan oktavuhtii galgá vuodđuduvvot eamiálbmotorgána, mii bearráigeahččá soahpamuša ollašuvvama ja dan váikkuhusaid eamiálbmogiidda.

SPR gáibida, ahte bázahusat galget geahpeduvvot mearkkašahtti láhkai. Kioto protokollas⁵ bázahusaid geahpedeami veardádallanmuddun lea addojuvvon jahki 1990. SPR oaidná, ahte dušše ovttá jagi bázahusaid ásaheapmi veardádallanmuddun giedahallá eará stáhtaid eahpedásseárvosaččat ja dahká vejolažžan dili, mas geavatlaččat muhtun riikkat eai dárbbas dahkat ollenge bázahusgeahpádusaid. SPR evttoha, ahte veardádallanmuddun livčče stáhtaid gaskamearálaš bázahusat jagiin 1990-2000. SPR gáibida, ahte stáhtat galget geahpedit šaddovistebázahusaid dán gaskaárvvus 40 % jagi 2020 rádjai ja 90 % jagi 2050 rádjai.

SPR oaidná, ahte bázahusaid meari galgá goahcat odasmuvvi energiijavugiid ovddidemiin ja oažžut daid álbmoga fáhtemii hálbbes hatiin. Huksema energiijabeaktivilvuotta galgá buoriduvvot huksennjuolggadusaiguin ja doarjagiiguin. Nášuvnnalaš dásis galget gárvvistuvvot dálkkádatlágat, maiguin hálldašuvvojit bázahusat ja ruhtaduvvojit dálkkádatrievdama eastindoaimmat ja dorvvastuvvojit eamiálbmogiid vuoigatvuođat dálkkádatrievdamis.

SPR oaidná, ahte riikkaidgaskasaš eamiálbmotpolitihkas galgá vuodjut eandalii geahpedit dálkkádatrievdama hehttehusaid eamiálbmogiidda ja eamiálbmogiid váikkuhanválddi dorvvasteapmái dálkkádatrievdama mearrádusdahkamis. Dálkkádatrievdama geahpedeami doaibmajagat galget dahkkot nu ahte dat eai čuoza negatiivvalaččat eamiálbmogiid dearvvašvuhtii ja birgenlági vejolašvuhtii.

SPR guottiha earenoamážit beaivvášenergiijain ávkkástallama lasiheami. Bieggafámu lasiheamis sápmelaččaid árbevirolaččat ásaiduhttin guovlluin galgá sohppojuvvo ág. sámedikkiin muhto maiddáii ág. guovlluid báikkálaš árbevirolaš ealáhusaid ovddasteddjiiguin, earenoamážit boazodoaluin (orohagain). Bieggafápmu ii oaččo dahkat stuorit go smávva hehttehusa sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaide⁶ dego sápmelaš boazodollui. Odasmuvvi energiijahámiid lasiheapmi gáibida maiddáii bioenergiija geavaheami lasiheami, mii sáhtta lasihit unnagavjačalmmážiid bázahusaid almmá áššáigullevaš filtariid haga. Muhtin guovlluin bioenergiija čoaggin uhkida álgoálbmogiid eallinvejolašvuođaid. Bioenergiija čoaggin galgá bargot suvdilis vugiin ja proseassas galget gudnejahttojuvvo álgoálbmogiid vuoigatvuođat. SPR geatnegahtta, ahte bioenergiija geavaheami lasiheapmi ii oaččo lasihit unnagavjačalmmážiid bázahusaid ja gáibida, ahte unnagavjačalmmážiid bázahusat galget hálldašuvvot beaktivilu filtariin. Čáhcefámu lasiheapmi ii oaččo uhkidit luondduárvvuid iige dahkat stuorit go smávva hehttehusa sámi kultuvrii. SPR deattuha maid, ahte lavdnji ii leat odasmuvvi energiijahápmi.

SPR lea váimmusfámu lasiheami vuostá. Sápmelaččaid muittus lea ain Tšernobyla váimmosfápmolihkuhisvuotta 1986:s ja dan váikkuhusat čuhcet ain sámi servodahkii ja sámiid árbevirolaš ealáhusaide. Váimmosfápmu ii leat buhtes energiijahápmi, muhto dat buktá bázahusaid dan huksema áigge, urána skáhppoma ja loagguma olis dego maid bázahusaid sajusteami oktavuodas. Davviriikkain, Suomas ja Ruošša lagašguovlluin urána skáhppon, loaggun, ruvkedoaimma ja váimmosfápmolihkohisvuotta sáhtáše duššadit sápmelaš árbevirolaš ealáhusaiguin bargama eavttuid.

⁵ Kyoto protocol, 1997

⁶ Sámi boazodoallu, sámi eanadoallu, čoaggin, bivdin ja eará ealáhusat, mat vuodđuduvvet meahcceriggodagaiguin ávkkástallamii.

Ođđa dálkkádatsoahpamušas galgá sohppojuvvot unnagavjačalmmážiid bázahusaid meari mearkkašahtti geahpedeamis, daid bearráigeahččamii galgá dahkkojuvvot riikkaidgaskasaš bearráigeahččovuogádat ja stáhtat galget njuolggadusaiguin ja energiijadoarjagiin ráddjet unnagavjačalmmážiid bázahusaid industriijas, johtolagas sihke ruovttuid dálldoaluin. Unnagavjačalmmážiid bázahusat eai lálkaásahemiin doaisttážiid ráddjejuvvo earenoamážit, muhto ráddjehusat gusket dušše oppalaš unnagavjačalmmážiid bázahusaide. Eandalii ovddidanriikkaid ruovttuid dálldoaluide ja industriijai galgá gárvvistuvvot iežas ruhtadanvuogádat, man bokte ordnejuvvojit hálbbes filtariat dáid atnui. Ná sáhttet hálbbet ja beaktilit hálldašuvvot unnagavjačalmmážiid bázahusat globála viidodagas.

Váilevaš buollima dagahan unnagavjačalmmážiid bázahusat dego čáhpes čitna ja giehpa leat stuorát rollas eatnanspáppa liegganeamis go mii lei vuorddehahtti. Unnagavjačalmmážiid bázahusain leat maiddá mearkkašahtti dearvvašvuodalaš váikkuhusat, mat dahket menddo árra jápmimiid globála dásis. Dáid bázahusaid geahpideapmi buvttážiid buriid váikkuhusaid ja bohtosiid jođánit. Unnagavjačalmmážit jođálmahttet dálkkádatrivdama eandalii árttalaš guovllus ja dáid bázahusaid geahpideapmi lea hui dehálaš dálkkádatrivdama caggamis. Válldoassi unnagavjačalmmážiin johtá Ásias áibmorávnnjiid mielde árttalaš guovlluide. Luoitádettiin muohttaga dahje jieŋa ala giehpa čáhpođahtta daid gierraga. Čáhpes giera njammá beaivváža suonjardeami beaktileappot ja ná muohta ja jieŋa suddet johtileappot. Proseassa jođálmahtta liegganeami eandalii árttalaš guovlluin.⁷

SPR doarjala dasa, ahte mohtorgielkkáid ja njealjejuvllagiid energiijabeaktivuolta buoriduvvo jođánit. Sámi árbevirolaš ealáhusat dárbbasit dáid biergasiid barggustis, muhto dat galggaše ovddiduvvot nu, ahte dat buvttadit unnit bázahusaid. Eandalii njealjejuvllagiid galggašii ovddidit dorvvolaččabun ja dakkárin, ahte dat guođášedje lundui unnit luottaid. Dát doarjjošii maiddá biodiversitehta suodjaleami. SPR evttoha, ahte stáhta dutkanlágádušat ovttaš fitnodagaiguin ja sámiid árbevirolaš ealáhusaid ovddasteddjiiguin álggahivčče dákkár ovddidanbarggu johtilit.

SPR oaidná, ahte dálkkádatrivdama dustemis galgá doahhtalit ON:a biodiversitehtasoahpamuša⁸ artihkal 8(j):a⁹ ja váldit vuhtii árbevirolaš dieđu¹⁰, geavadat ja innovašuvnnat ja sápmelaččaid váikkuhanvejolašvuodaid maiddá riikkaidgaskasaš orgánain dán artihkkala vuodul. SPR háliida giddet fuopmášumi maiddá soahpamuša artihkkalii 10(c)¹¹, mii mearrida, ahte soahpamušoassebealit galget suodjalit ja movttiidahttit biologalaš resurssaid árbevirolaš geavaheami árbevirolaš kultuvrralaš vugiid mielde, mat heivejit suodjaleami ja suvdilis geavaheami gáibádusaide. SPR oaidná, ahte artihkal geatnegahtta stáhtaid gudnejahttit sápmelaš árbevirolaš luonddugeavaheami.

SPR guoddá fuola das, ahte stáhtat eai leat vel juksan ulbmilis bissehit luonddu mánggalágánvuoda maŋosmannama jagi 2010 rádjai¹². SPR ávžžuha stáhtaid suodjalit luonddu mánggahámatvuoda ja dorvvastit dan eandalii riikkaidgaskasaš biodiversitehtajagi 2010. SPR atná dehálažžan, ahte dálkkádatrivdama váikkuhusaid árbevirolaš dihtui ja dan vuhtiváldin dálkkádatrivdandutkamušas ja

⁷ Gč. ovdam.: Co-Chair's Summary: Melting Ice: Regional Dramas, Global Wake-Up Call Tromsø, 28 April 2009.

⁸ United Nation's Convention on Biological Diversity, 1992.

⁹ Article 8(j): *Subject to national legislation, respect, preserve and maintain knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities embodying traditional lifestyles relevant for the conservation and sustainable use of biological diversity and promote their wider application with the approval and involvement of the holders of such knowledge, innovations and practices and encourage the equitable sharing of the benefits arising from the utilization of such knowledge innovations and practices.*

¹⁰ Árbevirolaš diehtu eará gielain:

Suomagillii: perinteinen tieto

English: traditional knowledge

Norsk: tradisjonell kunnskap

¹¹ Article 10(c) *Protect and encourage customary use of biological resources in accordance with traditional cultural practices that are compatible with conservation or sustainable use requirements;*

¹² Biodiversitehtasoahpamuša oassečoahkkin COP6 jagi 2002 mearridii, ahte soahpamušoassebealit čatnasit bissehit luonddu mánggahámatvuoda gárvuma jagi 2010 rádjai.

mearrádusdahkamis gieđahallošii biodiversitehtasoahpamuša konteavsttas ja váldojuvvošii vuhtii 2010 máŋŋásaš strategijjas.

SPR evttoha, ahte soahpamuša COP10-čoahkkimis 2010 Nagoyas 18.–29.10.2010 mearriduvvošii, ahte artihkal 8 (j) máŋŋgajahkásaš bargoprográmmii váldošii ođđa doaibma: dálkkádatrievdan ja árbevirolaš diehtu. SPR bivdá stáhtaid ovddidit čoahkkimis dán doaimma ollašuvvama.

ON:a dálkkádatrievdansoahpamuša oktavuhtii galggašii vuodđduvot eamiálbmogiid virggálaš orgána, mii válmmaštallá ja čuovvu eamiálbmogiid dálkkádatrievdama mearrádusdahkama. Orgána galggašii doaibmat ovttasbarggus ON:a eamiálbmoga bistevaš forumain ja biodiversitehtasoahpamuša WG8J-bargojoavkkuin¹³. Orgána doaimma vuodđun galggašii leat ON:a julggaštus eamiálbmogiid vuoigatvuodain¹⁴ (eamiálbmotjulggaštus). Orgánii galget dorvvastuvvot doarvái stuorra doaibma- ja áššedovdiresurssat. Dat galgá doaibmat ovttasbarggus ráđđehusaid gaskasaš dálkkádatpanelain¹⁵ ja Árktalaš Ráđiin. Orgánas galget leat ovddastuvvon gokčevaččat eamiálbmogiid álbmotválljen orgánat ja organisašuvnnat mat ovddastit álgoálbmogiid geográfalaš gokčevašvuhta vuhtii válddedettiin.

Stáhtat galget addit sámedikkiide jahkásaččat bissovaš ruhtadeami dálkkádatrievdama vuogáiduvvamii, dan dutkamii ja iežaset dálkkádatpolitihka ovddideapmái. Juohke sámedikkis galgá doaibmat virgeolmmoš, guhte gieđahallá biras- ja dálkkádatáššiid ja áššedovdilávdegoddi, mii gieđahallá dáid áššiid. Stáhtat berrejit addit bissovaš ruhtadeami dáid doaimmaid várás.

SPR oaidná, ahte dálkkádatrievdandutkamuš galgá lasihuvvot ja dutkamušas berre vuodjut eandalii dálkkádatrievdama váikkuhusaid ja hehttehusaid minimaliseremii árktalaš eamiálbmogiid ássanguovlluin. Dutkama ja dutkanruhtadeapmi galggašii koordinerejuvot ovttasráđiid stáhtaiguin, Árktalaš Ráđiin ja ág. eamiálbmogiiguin.

Sámi parlamentáralaš ráđdi ávžžuha Norgga, Ruota ja Suoma sámedikkiid čatnasit ovddidit doaimmaid suvdilis ovdáneami vugiid mielde nu ahte energiijaávkkástallan beavttálmuvvá ja dálkkádatrievdama dagaheaddji bázahusaid mearri geahppána. SPR gálggašii maid bargat dan ala ahte ođasmuvvi energiijagálduid geavaheapmi lassána. SPR čatnasa ráhkadit dálkkádatpolitihkalaš prográmma.

¹³ Ad Hoc Working Group on Article 8(j) and related provisions

¹⁴ United Nations Declaration on The Rights of Indigenous Peoples, 2007.

¹⁵ Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)